

POLITICA SCHIMBURILOR ECONOMICE EXTERNE ALE ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Adrian Platon

1. Necesitatea reglementării schimburilor economice externe

În anii dintre cele două războaie mondiale, regimul schimburilor economice ale României cu străinătatea (fluxul de mărfuri și decontarea plăților internaționale) a cunoscut două faze distincte. Până la criza mondială din 1929-1933 amintitele schimburi s-au realizat fără vreo ingerință din partea statului, întrucât grație excedentelor balanței sale comerciale România a fost în măsură "să efectueze toate plățile sale exterioare" ¹⁾. În deceniul al patrulea al secolului XX politica în domeniul vizat s-a caracterizat prin intervenția frecventă și progresivă a statului - fără ca aceasta să tindă sau să se soldeze cu un monopol de stat - intervenție prin care se urmărea adaptarea regimului respectivelor raporturi la noile circumstanțe economice, financiare și politice create de criza mondială din 1929-1933, pe de o parte și de pericolul reprezentat de expansiunea Germaniei naziste, pe de altă parte.

Profunda criză economică mondială a determinat - printre alte consecințe - scăderea puternică a excedentului balanței comerciale și retragerea masivă de plasamente, depozite și capitaluri străine din România, cu efecte nefaste asupra situației economice a țării.

Diminuarea drastică a soldului balanței comerciale în anii crizei ²⁾, deci și a intrărilor de devize, a fost rodul scăderii catastrofale a prețurilor produselor românești destinate exportului, concomitent cu menținerea la un nivel net superior a prețurilor produselor importate de România. Consecințele pentru România erau deosebit de serioase,

întrucât comerțul exterior constituia principalul izvor, chiar unic s-ar putea spune, de procurare a devizelor dat fiind că România nu era o țară exportatoare de capital - ci dimpotrivă, nu era un stat creditor - ci unul debitor -, și nici nu beneficia de alte surse precum turismul, transporturile internaționale etc.

Potrivit izvoarelor din epocă s-a ajuns la situația în care soldul balanței comerciale se dovedea insuficient fie și pentru achitarea cuponului datoriei externe, a plății cheltuielilor regiilor autonome, ale legațiilor și al altor servicii ale statului. Astfel, valoarea plăților externe ale statului - în afara pasivului invizibil reprezentat de dobânzile datoriilor private, cuponul capitalurilor străine plasate în întreprinderile din țară, primele de asigurare, turism ș.a. - depășeau soldul balanțe comerciale cu 407 milioane lei în 1930, cu 373 milioane lei în 1931 și cu 779 milioane lei în 1932 ³⁾. Cu alte cuvinte, soldul balanței comerciale reușea să acopere volumul plăților externe ale statului în proporție de 93% în 1930, de 94,5% în 1931 și doar de 72,6% în 1932.

Dar criza economică mondială a avut repercusiuni dintre cele mai serioase nu numai asupra comerțului exterior, ci și asupra capitalului, determinând retragerea masivă de capitaluri străine existente în România și chiar exodul unor capitaluri autohtone. Estimăm că retragerile de capitaluri și de depozite, restituirile de credite și de împrumuturi s-au ridicat la 11.298 milioane lei în 1929, la 11.396 milioane lei în 1930 și la 12.717 milioane lei în 1931, fenomen ce a amplificat dezechilibrul exis-

tent pe piața valutară și greutatea cu care se confrunta economia românească.

La cele schițate s-a adăugat un element agravant, anume caracterul tardiv, comparativ cu alte state, al măsurilor restrictive și de control al comerțului cu devize luate de România. În vreme ce o serie de state europene au suspendat - în cursul verii și toamnei anului 1931 - convertibilitatea biletelor și au trecut la centralizarea comerțului cu devize ⁴⁾, România a continuat să practice - în detrimentul propriilor sale interese - până în mai 1932 libertatea deplină a tranzacțiilor internaționale și convertibilitatea biletului de bancă. Cărui fapt se datorește însă această întârziere? La conferința internațională a băncilor de emisiune, convocată la Praga în primele zile ale lui noiembrie 1931 de "Banca Reglementelor Internaționale", delegatul român propunea adoptarea și de către țara noastră a unor măsuri de control a plăților în străinătate identice celor adoptate de către alte state. "Experții străini aflați însă în țară, la acea dată, de teama unor repercusiuni în programul plăților noastre către țările ce le reprezentau (subl. n.), au izbutit să convingă (sic!) atât conducerea Băncii Naționale a României cât și reprezentanții guvernului, asupra inoportunității introducerii unui asemenea regim pe considerațiunea platonică de prestigiu monetar" ⁵⁾. Că în realitate lucrurile stăteau altfel, că era vorba de cu totul alte interese decât "prestigiul monetar" al României, ne-o demonstrează cifrele: din totalul transferului de capital și de profit efectuat de capitalul străin din România, între anii 1929-1932, estimat la 130.192.193 mii lei constanți 1938 (contravaloarea devizelor), 35,5% a reprezentat transferul de dividende și dobânzi. Datoria publică și couponul CAM avea o pondere de numai 22,5%, restul de 42,0% constituindu-l retragerile de capitaluri, depozite, plasamente, precum și restituirile de credite și împrumuturi.

2. Reglementarea comerțului cu devize

În asemenea împrejurări acțiunea statului era reclamată imperios. Astfel, în luna mai 1932, se realizează centralizarea comerțului cu devize - respectiv monopolul acestui comerț, cedat de stat Băncii Naționale, în calitate de mandatară -, orice vânzare sau cumpărare de valută fiind posibilă numai la și de către BNR. Exportul valutilor și devizelor străine, sub orice formă, ca și exportul de lei, era permis doar cu autorizarea BNR ⁶⁾. Regimul restricțiilor valutare, căruia i s-au adus (în oct. 1932, apr. 1935 și iul. 1937) ⁷⁾, o serie de completări, modificări și îmbunătățiri - nu lipsite de importanță - a ființat până în toamnă lui 1938 când s-a trecut la negociabilitatea parțială a devizelor. Introducerea controlului și reglementarea comerțului cu devize - ținând înălăturarea speculațiilor, stoparea evaziunilor și a retragerilor de capitaluri străine - nu erau de natură să asigure, ele singure, mijloacele de plată externă necesare, mai ales în condițiile apariției unui nou element de dezechilibru - reducerea contingentelor acordate României de către țările importatoare de produse românești și generalizarea restricțiilor din partea acestora.

3. Contingentarea importurilor

În vederea sporirii cantității de devize, intervenția statului a vizat creșterea soldului balanței comerciale în urma acțiunii convergente exercitată de diminuarea importurilor - prin contingentarea lor - și mărirea volumului exporturilor - prin intermediul primelor de export. În principal sistemul contingentării importurilor - introdus în nov. 1932 ⁸⁾ - constând în controlul și limitarea importurilor potrivit anumitor norme, urmărea pe de o parte realizarea unui sold activ cât mai însemnat al balanței comerciale care să procure mi-

jloacele de plată externă prin frânarea importurilor excesive sau inutile, iar pe de alta obținerea de concesi economice din partea altor state, respectiv fie de contingente în vederea plasării diferitelor produse românești pe anumite piețe externe, fie reducerii de taxe vamale sau chiar compensații directe.

Contingentarea se realiza pe mărfuri ori pe cantități, stabilindu-se lista nominală a produselor prohibite la import sau limita contingentelor fixate pentru produsele ce trebuiau aduse din exterior.

În totalul importurilor comerciale realizate de România pe parcursul anilor 1933-1937, mărfurile contingentate au deținut ponderi deosebit de mari între 80% și peste 90% ⁹⁾.

Conform aserțiunilor din epocă, regimul contingentărilor nu a contribuit defel sau aproape deloc la îmbunătățirea situației comerțului exterior al României. S-a afirmat că în privința curbelor comerțului exterior românesc și comerțului mondial se constată un evident paralelism, că până la sfârșitul lui 1935 sistemul a fost inefficient, iar revirimentul înregistrat între 1936-1937 s-a produs "dacă nu împotriva regimului contingentării, pe lângă el și fără meritul lui", el datorându-se exclusiv conjuncturii economice mondiale favorabile, cu toate că - se recunoaște - pe măsura trecerii timpului "regimul a funcționat mai bine". În ceea ce privește modificările produse în structura importurilor - atâtea câte au intervenit - se conchidea că ele s-au întâmplat "independent de regimul contingentării și ca un efect pe de o parte al prețurilor, pe de altă parte al dezvoltării industriei românești". Fără îndoială, toate acestea sunt de netăgăduit. Totuși, apreciem că regimul contingentărilor a jucat, în plan general, și un anume rol pozitiv asupra balanței comerciale a României, deoarece a tins să împiedice - reușind fie și numai parțial - unele importuri excesive sau chair inutile. Oricum, suntem de părere

că fără adoptarea măsurilor de contingentare efectele nefavorabile suferite de economia țării ar fi fost amplificate. Nu este lipsit de semnificație faptul că relaxarea temporară a regimului contingentării a dus la o creștere a importurilor în numai patru luni (mai - august 1934) cu 1,5 miliarde lei. Și încă un aspect: contingentarea nu putea rezolva, ea singură, multiplele și complexe probleme ale comerțului exterior românesc din acea perioadă și nici să înlătore efectele acțiunii combinate ale unor factori interni și externi, numeroși și diverși.

4. Stimularea exportului

Stimularea și mărirea volumului exporturilor s-a căutat a se realiza prin două mijloace principale: 1) directe - primele economice și 2) indirecte - primele valutare și libera negociere a devizelor - acestea din urmă constituind uneori cauze, alteori efecte ale deprecierei monedei naționale.

Intervenția statului prin mijlocirea primelor economice de export a urmărit, în primul rând, procesul de formare a prețurilor produselor agricole, petroliere și lemnoase - produse de bază ale exportului românesc - în scopul acoperirii diferențelor dintre prețurile interne și cele de pe piața externă. Primele economice de export au fost introduse începând cu 1931, dar au cunoscut intensificări și amplificări din 1933.

Astfel, în iunie 1933 ¹¹⁾ se creează fondul pentru organizarea comerțului și exportului produselor agricole, în aprilie 1934 ¹²⁾ sistemul primelor economice se extinde și asupra lemnului, iar în decembrie 1934 ¹³⁾ sunt introduse noi prime de export, incluzându-se, totodată, în sfera de acțiune a acestora produsele petroliere. În iunie 1935 ¹⁴⁾ se instituie un nou sistem de prime de încurajare, proporționale cu contravaloarea în lei a exportului, după cum urmează: 40% la grâu și derivate, 30% pentru orz, ovăz și secară, 15% la porumb, 30% pentru animale vii și produse animale, precum și

pentru produsele alimentare, cu excepția păsărilor vii, 25% pentru lemn și derivate, 10% pentru produse petroliere, 25% pentru celelalte produse. De reținut faptul că primele enumerate se plăteau numai în condițiile în care exporturile erau achitate în valută forte.

De un interes aparte s-a bucurat politica de susținere a prețului grâului, în care scop au fost utilizate trei sisteme: a) prima de export (în 1931); b) intervenția statului în calitate de cumpărător (în 1933-1934) și c) sistemul combinat - fixarea unui preț minimal, prima de export și intervenția statului pe piață în calitate de cumpărător (în intervalul 1935-1938)¹⁵.

Acoperirea primelor plătite exportatorilor se realiza din: taxele percepute la eliberarea autorizațiilor de import a articolelor contingentate, taxele de contingentare încasate de Ministerul Finanțelor, prima de import de 44% încasată de BNR de la importatori și de la toți agenții economici care obțineau devize pentru plăți în străinătate (introdusă în iunie 1935), taxa de 10% din valoarea certificatelor de import provenite din exportul produselor petroliere, cerealiere și lemnului, timbrul asupra pâinii, taxa asupra măcinatului morilor comerciale și bugetul statului.

Referitor la primele valutare, pe lângă amintita primă de import de 44%, menționăm instituirea, în 1936, a unei prime de 38% plătită tuturor categoriilor de mărfuri exportate în țările cu devize forte, precum și prima suplimentară de 50% peste cea de 38%, adică 107%, achitată - din martie 1940 - de BNR exporturilor realizate în țările cu devize liber convertibile¹⁶. După cum se vede, primele au constituit nu numai o pârghie de stimulare a exporturilor, ci și un mijloc de orientare a exporturilor românești spre țările cu valută forte.

În anii 1934-1939, în condițiile în care România devine un obiectiv din ce în ce mai disputat între marile puteri în cadrul politicii de reimpărțire a zonelor de influență, pe lângă asigurarea unui sold comercial extern cât mai ridicat, politica

economică a urmărit și îndrumarea fluxurilor schimburilor cu străinătatea în direcția menținerii și amplificării legăturilor cu aliații tradiționali - Franța și Anglia - și contracarării tentativelor tot mai insistente ale Germaniei naziste de a atrage țara noastră în orbita ei de influență economică și politică. Orientarea schimburilor comerciale către statele occidentale în detrimentul țărilor iredentiste, s-a realizat prin obligativitatea exportatorilor de a vinde produsele de bază ale exportului românesc (petrol, cereale, lemn) exclusiv contra devize libere (nov. 1934), instituirea unor prime de export variabile - între 10 și 40% - pentru exporturile realizate în statele cu devize forte (Anglia, Franța, Belgia, Olanda, SUA ș.a.) - în iunie 1935 - și prin lăsarea la libera negociere a unei cote de 30% (august 1938) și de 70% (octombrie 1939) din devizele obținute în urma exporturilor.

Totodată, guvernul român a fost nevoit să recurgă și la o serie de concesiuni față de statele creditoare din occident, așa cum a fost regimul compensațiilor - constituit într-un mijloc deloc neglijabil de transferare a profiturilor obținute de capitalul străin în România - și libertatea de transfer acordată, în august 1938, aceluiași capital. Este de remarcat și faptul că în conjunctura creată de declanșarea celui de-al doilea război mondial și de intrarea în vigoare a tratatului economic româno-german din martie 1939, România a căutat prin politica sa comercială externă să mențină în continuare deschis canalul fluxurilor economice cu țările occidentale, precum și să zădărnicească planurile agresive ale celui de-al treilea Reich, scontând încă pe sprijinul politico-militar al blocului anglo-francez.

Evoluția rapidă a evenimentelor politice și militare, victoria trupelor naziste, culminând cu prăbușirea Franței, au făcut ca în vara lui 1940 România să fie complet izolată pe plan internațional. Și urmările prea bine cunoscute - în ceea ce o privește - nu au întârziat să-și facă apariția.

1. Arhiva Băncii Naționale a României (B.N.R.), fond: Studii, dosar nr. 5, 1934-1938, f. 28.
2. "Anuarul statistic al României 1939 și 1940", București, M.O., Imprimeria Națională, 1940, p. 575.
3. Gh.M.Dobrovici, "Evoluția economică și financiară a României în perioada 1934-1943", București, I.E.Torouțiu, (f.a.), p. 27.
4. Ștefan I.Dumitrescu, "Studiu asupra măsurilor restrictive și de control ale comerțului cu devize în Europa Centrală", București, Cartea românească, 1932; Ștefan I.Dumitrescu, *Evoluția politicii românești de schimb și plăți cu străinătatea*, București, Tipo Ion C. Văcărescu, 1935, p. 4.
5. "Enciclopedia României", vol. IV, p. 429.
6. "Monitorul oficial", partea I, 1932, nr. 113, mai 18, p. 3254-3255.
7. "Monitorul oficial", partea I, 1932, nr. 230, oct. 1, p. 5706-5707; idem, 1932, nr. 250, oct. 25, p. 6272-6273; idem, 1935, nr. 89, apr. 15, p. 2845; idem, 1937, nr. 155, iul. 9, p. 6167; Arhiva B.N.R., fond: Studii, dosar nr. 33, 1938-1941; Ștefan I.Dumitrescu, *Evoluția politicii românești...*, p. 37.
8. "Monitorul oficial", partea I, 1932, nr. 276, nov. 27, p. 7028-7029.
9. Virgil N.Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, *Independența economică*, 1940, p. 239-240 și *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 431.
10. Ștefan I.Dumitrescu, *Evoluția politicii românești...*, p. 24-25; Virgil N.Madgearu, *Evoluția economiei românești...*, p. 239; *Aspecte ale economiei românești*, 1939, p. 241 ș.a.
11. "Monitorul oficial", partea I, 1933, nr. 148, iul. 1, p. 4402-4403.
12. Idem, 1934, nr. 100, mai 1, p. 2694.
13. Idem, 1934, nr. 285, dec. 10, p. 7781.
14. Idem, 1935, nr. 130, iun. 11, p. 4229-4230.
15. Virgil Madgearu, *Evoluția economiei românești...*, p. 246; și Ioan I. Tatos, "Politica grâului în România 1929-1937", București, *Independența economică*, 1938, p. 45-54.
16. Arhiva B.N.R. fond: Studii, dosar nr. 5, 1934-1938; dosar nr. 33, 1938-1941; fond: Consiliul de administrație, dosar nr. 501, 1942.